

ACTIEVE PARTICIPATIE
DE BELEVING VAN
MENSEN IN DETENTIE
IN WOORD EN BEELD

1 BEELDVERHAAL 14 GETUIGENISSEN

IMPACT IN WOORD EN BEELD

In de loop van 2023 gingen we 22 x 2 uur in gesprek met 22 mensen in detentie over wat actief **participeren** binnen de muren voor hen belangrijk maakt, over de meerwaarde van **deelhebben** en organiseren bovenop deelnemen.

Ze geven op verschillende manieren invulling aan hun tijd in de gevangenis. Hoe beleven zij de **impact** van hun rol?

We spraken met mensen in detentie van verschillende leeftijden. Allemaal nemen ze een **rol** op in de organisatie van de bibliotheek, cultuur of sport.

Het zijn mannen en vrouwen, met of zonder kinderen. Ze verblijven in de gevangenis van Gent, Beveren, Leuven, Hasselt, Oudenaarde, Ruiselede. Sommigen zitten al 10 jaar binnen, anderen 10 maand.

Deel I toont impact aan de hand van **1 beeldverhaal** en **14 verhalen**. Alle beelden zijn van Mamboleo, een kunstenaar die momenteel verblijft in detentie.

Deel II is een blik op het proces en de bevindingen van onze **impactmeting**.

ACTIEVE PARTICIPATIE DE BELEVING VAN MENSEN IN DETENTIE IN WOORD EN BEELD

- De **verhalen** zijn een co-creatie van Mamboleo, ResearchCollective//EQUALITY HOgent (Marianne Schapmans) en De Rode Antraciet (Lotte Van Eyck)
- De **impactmeting** is een samenwerking tussen De Rode Antraciet en Annelies Poppe.

BEGIN OKTOBER 2017 BEN IK ONVERWACHTS, IN SPIJTVOLLE OMSTANDIGHEDEN IN DE GEVANGENIS TERECHTSEKOMEN.

OP DIE DAG 'S OCHTENDS HEB IK ZOALS ELKE DAG DAARVOOR MIJN BED NETJES OPGEMAAKT, ZONDER TE BESEFFEN DAT HET DE LAATSTE KEER WAS. IK ZOU NIET MEER TERUGKEREN NAAR MIJN BED.

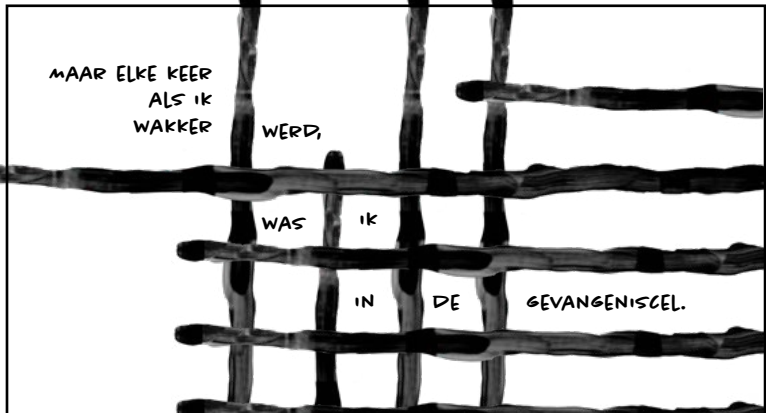
TERUGKIJKEND IS HET ALSOF IK VAN DE ENE DAG NAAR DE ANDERE EEN REIS VAN MIJNOENEN KILOMETERS NAAR EEN ONBEKENDE PLANEET IN EEN GROTE, DONKERE RUIMTE DOORMAAKTE

ALS JE DENKT AAN DE RUIMTEVAART BEN JE GENEIGD OMHOOG TE DENKEN, MAAR DIT WAS NIET NAAR OMHOOG. HET WAS DE DIEPTE IN...

IK KREEG EEN LANGDURIGE GEVANGENISSTRAF.

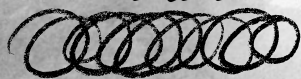
IN EERSTE INSTANTIE WAS IK TOTAAL VERSTROOID, ZELFS PRATEN GING MET MOEITE VOOR EEN WEEK. ALLES WAT IK WOU WAS IN BED LIGGEN MET DE HOOP IN SLAAP TE VALLEN EN TE BLIJVEN SLAPEN.

IK WAS ERVAN OVERTUIGD DAT IK WAKKER ZOU WORDEN IN DE REALITEIT VAN

VAN VÓÓR DE GEVANGENIS

MAAR ELKE KEER ALS IK WAKKER WERD, WAS IK IN DE GEVANGENISSEL.

IK
DACHT:
HIER
GA IK
NOOIT
OVERLEVEN.

NA VIER WEKEN WAS
IK GEESTELIJK EN
LICHAMELIJK UITGEPUT.
JE BENT, ZEKER ALS
JE EEN LANGE STRAF
HEBT EN DAARDOOR
MISSCHIEN ALLES
VERLOREN BENT,
VATBAAR OM
LANGZAAM MAAR
ZEKER TE VALLEN
IN EEN ZWARE EN
ONOMKEERBARE
DEPRESSIE

JE HEBT EEN GEVOEL VAN MACHTELOOSHEID EN HULPELOOSHEID EN DAARDOOR KRIJS JE HET GEVOEL OM ALLES OP TE GEVEN.

HET HEEFT EEN JAAR GEDUURD VOORDAT IK
EEN BEETJE WIST WAAR IK WAS, WIE WIE WAS,
SOCIALE CONTACTEN OPBOUWEN ENZO.

IK WERD GEHOLPEN DOOR DE AALMOEZENIER -
HIJ HEEFT ME EEN LEEFLIJN GEWORPEN

IK HEB HEEL VEEL STEUN GEKREGEN VAN DE
SPORT- EN CULTUURFUNCTIONARIS. ZIJ WIST
DAT IK EEN TEKENAAR WAS, ZIJ HEEFT ME
VEEL GESTIMULEERD OM TE TEKENEN, OM TE
SPORTEN, ... EN ZIJ KWAM SOMS BIJ MIJ IN DE
CEL, EN WIJ SPRAKEN OVER

HOE MOET IK DIT ALLEMAAL AANPAKKEN?

ZIJ IS MIJ BLIJVEN STIMULEREN, EN ZIJ
VOLGT MIJ NOG STEEDS. DAT IS SOCIALE
STEUN. HET IS NODIG OM ANDERE DINGEN
TE BEGINNEN DOEN. DIE ZORG VAN MENSEN
HEBT JE OOK NODIG IN HET LEVEN. DAT IS NIET
VANZELESPREKEND.

DAARVOOR BEN IK DANKBAAR.

LANGZAAMAAN KWAM IK
TOT HET BESEF DAT IK MIJN
NIEUWE REALITEIT MOEST
LEREN ACCEPTEREN. IK BEN
STILLETJES IN MIJN CEL
BEGINNEN TEKENEN.
JAREN LATER VOLGDE
IK EEN CREA-ATELIER.

KUNST IS EEN UNIVERSELE TAAL OM IDEEËN, EMOTIES
EN GEDACHTEN TE UITEN EN COMMUNICEREN.

HET IS EEN GOED PAD VAN MENTALE REHABILITATIE ...

... WAAROP IK EEN NIEUWE
REALITEIT OPBOUW.

DAARNA BEN IK
BEGINNEN WERKEN ALS
BIBLIOTHEEKFATIK

ADVIES GEVEN OVER WELKE BOEKEN
ANDEREN KUNNEN LEZEN, BOEKEN
ORDENEN EN TERUGSTEKEN,

ANDERE MENSEN HELPEN.

IK BEN NU 7 JAAR
IN DE GEVANGENIS.

JE GAAT OOK BEPAALDE FASEN DOOR

HET MOMENT DAT JE
BINNENKOMT
EN DE FASE VAN
ACCEPTATIE.

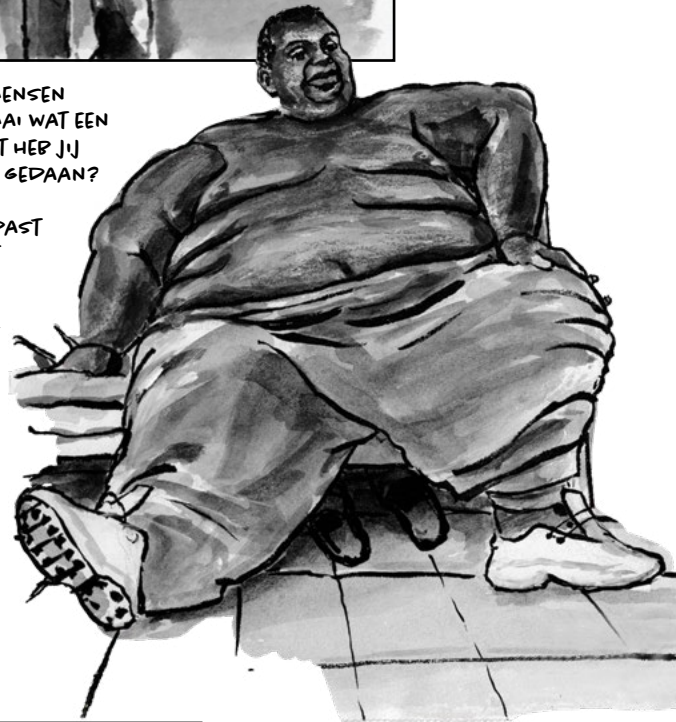
JA, HET IS WAAR!
EN IK BEN
HIER..

IK HEB LIEVER DAT
MENSEN ZEGGEN
VAN 'AMAI / JE HEBT
GEPROFITEERD VAN
DE KANSEN IN DE
GEVANGENIS ...

DAN DAT MENSEN
ZEGGEN 'AMAI WAT EEN
LUIERIK, WAT HEB JIJ
AL DIE TIJD GEDAAN?

WANT DAT PAST
MOOI IN HET
STEREOTIEP
VAN DE
GEVANGENE

IK GELOOF DAT IEDEREEN IN DEZE WERELD IETS UNIEK
HEEFT VOOR DE MAATSCHAPPIJ.

IK ZAL HIER ANDERS BUITEN KOMEN

IK HEB 24 U PER DAG.

EN DE KONING HEEFT OOK 24 U PER DAG.

In het begin vond ik het contact
met de mensen moeilijk
Het zal waarschijnlijk wel aan mij liggen

Nu ben ik veel socialer
Samenwerken, dat moet je als sportfatic
CONSTANT SAMENWERKEN

Er komen constant nieuwe mensen
dus ik moet het elke keer opnieuw uitleggen

De ene is al wat trager dan de andere
Er zijn ook veel talen

In het begin vond ik het contact
met de mensen moeilijk
Anderen helpen, ik doe dat graag

JEAN, 26 jaar, sportfatic
houdt de sportzaal graag netjes

MAANDENLANG HEB IK GEZEGD VAN NEE
LAAT MIJ MET RUST
IK WIL ER NIKS MEE TE
MAKEN HEBBEN

NEE

BEETJE LOW PROFILE,
DAT IS BETER VOOR MIJ
DE SCHADUW OPZOEKEN
IK VOEL MIJ DAAR
VEEL COMFORTABELER BIJ.

MAAR UITEINDELIJK
ZEI IK TOCH JA
EN ZO BEN IK ERIN GEROLD

WANT GE HEBT TWEE MANIEREN
OM UW DETENTIE TE DOORLOPEN

**GEDECONNECTEERD, ALS IN EEN
CONSERVENBLIK**
WEG VAN DE REALITEIT
DA'S HET MAKKELIJKST

OF, GE KUNT TOCH DE CONNECTIE
MET DE NORMALE WERELD BEWAREN
DA'S DE MOEILIKSTE MANIER NATUURLIJK
MAAR UITEINDELIJK ZEI IK TOCH JA

WANT VOOR GE T WEEET STAAT GE BUITEN
EN ZO KRIJGT GE NIET DE SCHOK
VAN AL DIE JAREN DIE GE HEBT GEMIST
OF TOCH MINDER

LUC, 39 jaar, bibliotheekfatic,
houdt van oude films

**Er werd mij gezegd
dat is misschien wel iets voor u.**

Ik was toen zo heel schuchter
helemaal ineengedoken,
schrik van alles
in de gang kopke naar beneden

In het begin dat ik fatik was
ik was een stresskieken
Maar ik ben gegroeid door die job
eigenlijk opengebloeid

Vroeger zat ik ergens in een hoekske.
Ik heb mijn eigen verplicht om
met gespreksgroepen mee te doen
panische angst had ik daarvoor...

Mijn zelfvertrouwen was nul.
Dat is nu een pak beter
fatik zijn heeft daar
tuurlijk een rol in gespeeld.

Vroeger liet ik elk klein ding controleren
Ik dacht altijd, het gaat niet goed zijn
Dat is nu niet meer zo.
Mijn schrijven is er ook op
vooruit gegaan

En het samenwerken met anderen
Ik probeer de mens
naar zijn persoon te benaderen
Ik probeer ook altijd zo te bemiddelen
van, **OH RUSTIG MANNEN!**
Ik probeer, en leer.

BART, 31 jaar, gedetineerdenteam
ondersteuning activiteiten, houdt van muziek

MIJN ZELFVERTROUWEN WAS NUL.
DAT IS NU EEN PAK BETER

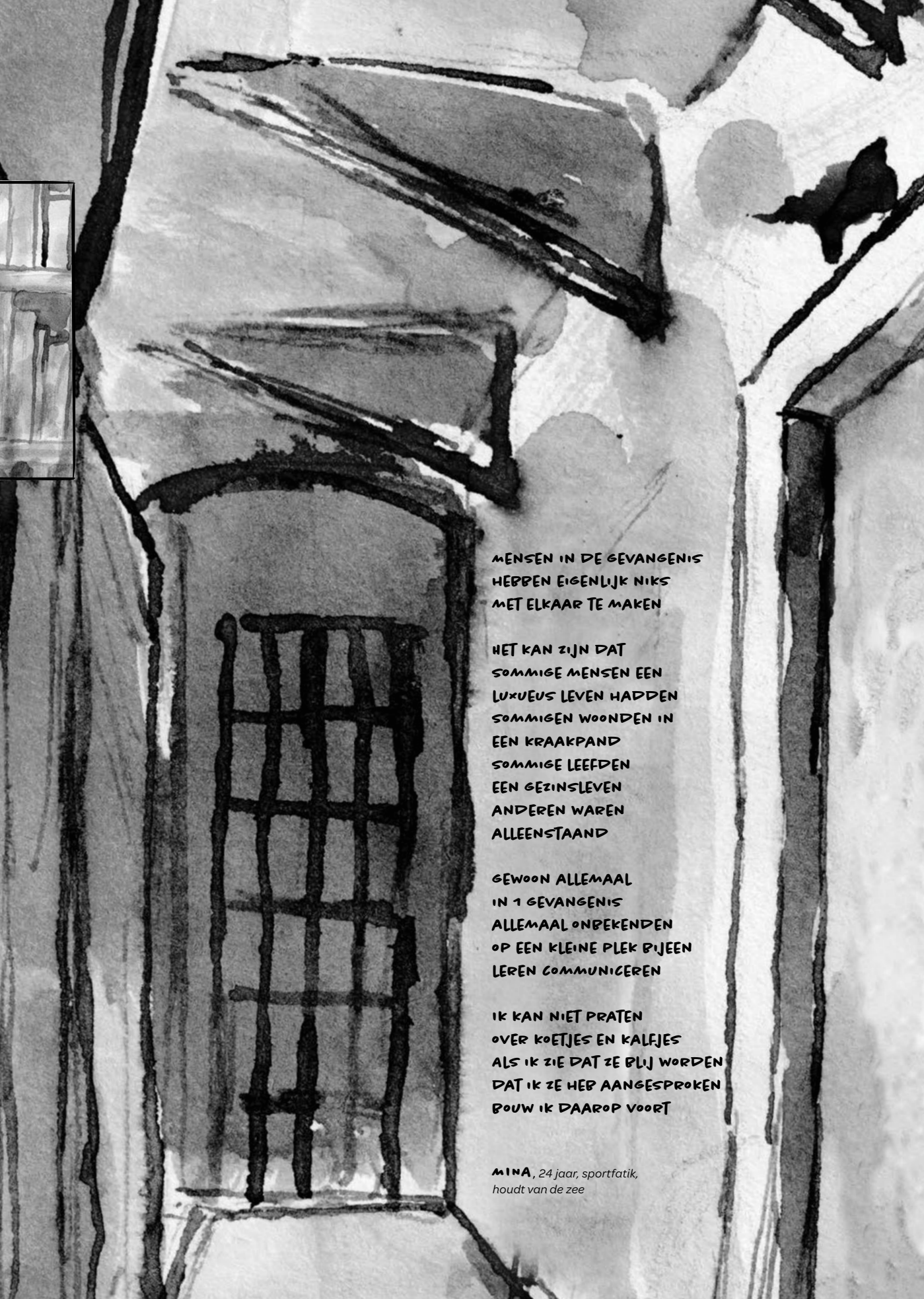

OM MET GESPREKSGROEPEN MEE TE DOEN
PANISCHE ANGST HAD IK DAARVOOR...

IK VOEL MIJ WEL COMMUNICATIEVER
IK BEN HEEL VEEL AAN HET COMMUNICEREN,
DAGELIJKS KRIJG IK RAPPORTBRIEFJES
EN VRAGEN EN PROBLEMEN;
DAN STUUR IK ALTIJD EEN BRIEFJE TERUG
DAT IS ZO EEN SOORT BRIEFVERKEER ONDERLING

IK VIND DAT EIGENLIJK FIJN JA,
DAT IS IETS WAT IK VROEGER NIET HAD
NU WEL
IN HET BEGIN LIET IK ALLES NALEZEN
EN NU HET LAATSTE JAAR, DOE IK DAT ALLEEN

RUDY, 37 jaar, sport- en cultuurfatik, houdt van
sciencefiction verhalen

MENSEN IN DE GEVANGENIS
HEBBEN EIGENLIJK NIKS
MET ELKAAR TE MAKEN

HET KAN ZIJN DAT
SOMMIGE MENSEN EEN
LUXUEUS LEVEN HADDEN
SOMMIGEN WOONDEN IN
EEN KRAAKPAND
SOMMIGE LEEFDEN
EEN GEZINSLEVEN
ANDEREN WAREN
ALLEENSTAAND

GEWOON ALLEMAAL
IN 1 GEVANGENIS
ALLEMAAL ONBEKENDEN
OP EEN KLEINE PLEK BIJEEN
LEREN COMMUNICEREN

IK KAN NIET PRATEN
OVER KOETJES EN KALFJES
ALS IK ZIE DAT ZE BLIJ WORDEN
DAT IK ZE HEB AANGESPROKEN
BOUW IK DAAROP VOORT

MINA, 24 jaar, sportfatic,
houdt van de zee

JE WORDT GELEEFD

DE GEVANGENIS NEEMT ALLES WEG
ALLE VERANTWOORDELIJKHEDEN
JE WORDT GELEEFD
ER WORDT GEZEGD WAT JE MOET DOEN,
WANNEER JE KOFFIE KRIJGT
WANNEER JE MOET WANDELEN

KEUZES MAKEN
KLEINE BESLISSINGEN
HOE JE IETS ORGANISEERT
KLEINE VERANTWOORDELIJKHEID

TERUG STERKER WORDEN
NAAR DE TOEKOMST TOE

ALS JE HIER DE DEUR MAG DICHT TREKKEN
DAN ZIJN ER VEEL BESLISSINGEN
VEEL KEUZES TE MAKEN

MENSEN WORDEN STERKER DOOR TE DOEN

MENSEN WORDEN
STERKER DOOR TE DOEN

IEMAND DIE ME BEKEEK
ALS MENS

Ze riep mij in haar kantoor
Ik ga binnen
Ik ga zitten op de stoel
En ze zegt tegen mij

Mijne naam
En gelukkige verjaardag hé
Alsof het gewoon is

Ik ben daar in tranen
uitgebarsten

Na zoveel jaren was er iemand
Die dat nog eens zei
Die me bekeek als mens
zeker met die feiten,
constant die stempel

Ge kunt nu denken
das belachelijk
maar 't heeft me

DIEP GERAAKT .

MARC, 38 jaar, begint iedere dag graag met rustige lichaamsbeweging op cel,
Heeft meerdere participatieve rollen

HET VOELT ECHT WAARDEVOL

ZO ERGENS

DEEL VAN UITMAKEN

MOEILIK OM UIT TE LEGGEN
DAT JE NAAST STEREOTYPEN
NAAST WAT MENSEN DENKEN
OVER WIE WIJ ZIJN
OOK NORMAAL KAN DOEN

ANJA, 51 jaar, had nooit
gedacht dat ze ooit mee van
A tot Z een theatervoorstelling zou maken

Wij zijn een teamke
dat samen dingen vastpakt en afspreekt
een kleine gemeenschap
een gestructureerd platform

En mensen komen bij mij
met vragen
ik doe dat wel graag
dat heeft mij hierbinnen
RECHTGEHOUDEN

Het voelt echt waardevol
zo ergens deel van uitmaken .

JONI, 52 jaar, A-team lid,
houdt van rustgevende documentaires

IK ORGANISEER HIER DINGEN
IK ZAL ZEGGEN: IK MAG HIER DINGEN ORGANISEREN

VROEGER WAS IK NEN HELE STILLE, WEINIG BARBELEN
NU DURF IK NAAR VOREN KOMEN

SNELLER ZEGGEN WAT IK ERVAN VIND
DA'S DANKZIJ HET A-TEAM

IK MAG HIER DINGEN ORGANISEREN
WE MOETEN ANDEREN OOK MOTIVEREN OM MEE TE DOEN

IN DE GEVANGENIS MOET GE UZELF TEGENKOMEN
EN DAT MERK IK WEL BIJ DIE ACTIVITEITEN
MOEILIJKE DINGEN MAAR OOK TALENTEN,
KLEINE TALENTEN DIE BOVEN DRIJVEN

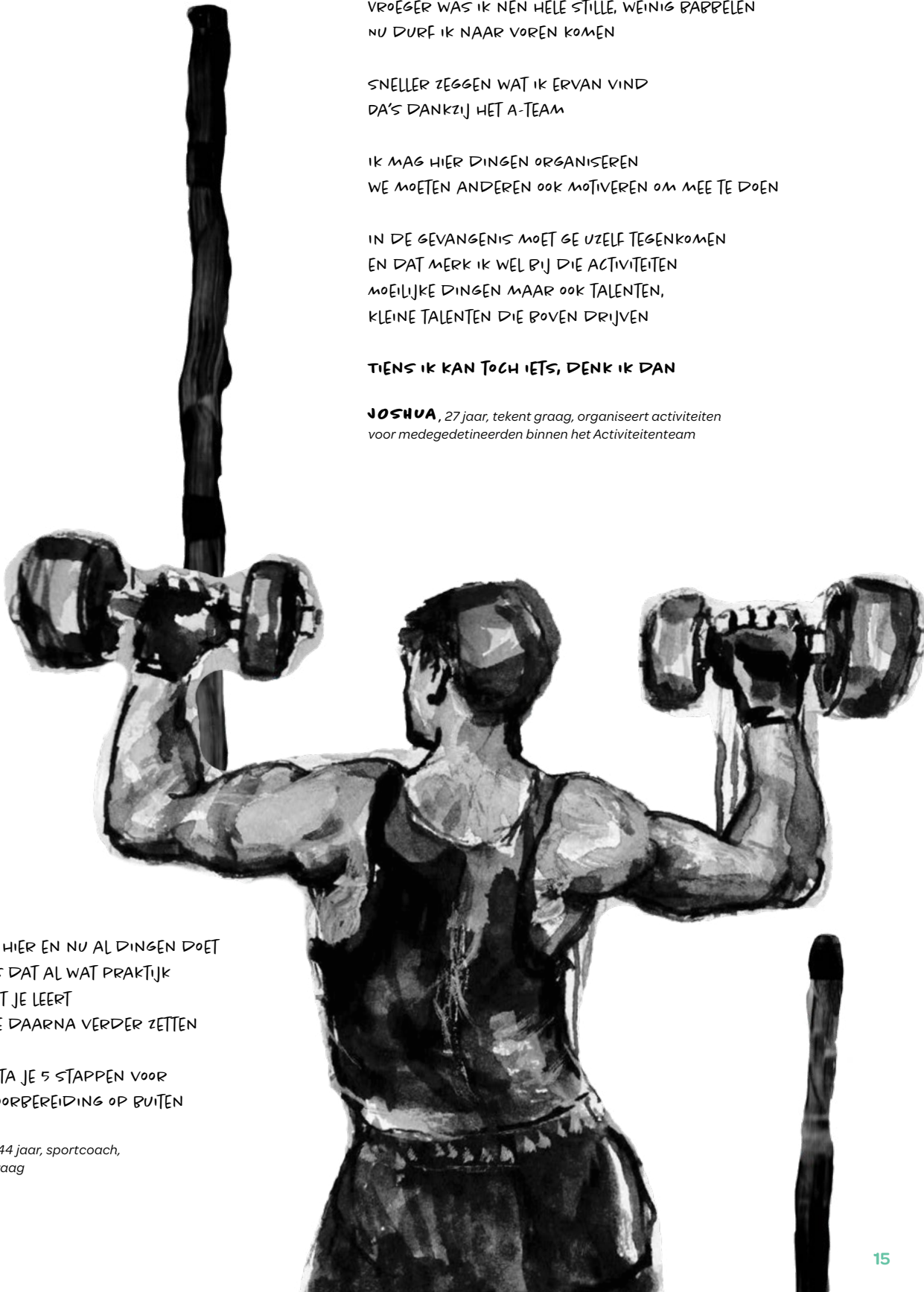
TIENS IK KAN TOCH IETS, DENK IK DAN

JOSHUA, 27 jaar, tekent graag, organiseert activiteiten
voor medegevangenen binnen het Activiteitenteam

ALS JE HIER EN NU AL DINGEN DOET
DAN IS DAT AL WAT PRAKTIJK
EN WAT JE LEERT
KAN JE DAARNA VERDER ZETTEN

DAN STA JE 5 STAPPEN VOOR
EEN VOORBEREIDING OP BUITEN

FATI, 44 jaar, sportcoach,
kookt graag

Ik ben de buffer
tussen de cultuur-, en de sportfunctionaris
en de mannen

Als je fatik bent, dan moet je flexibel worden
En als je dat niet bent, dan leer je dat ook
Ik voel me zelfstandiger
Er zijn heel veel dingen die ik zelf doe,
zelf organiseer en zelf klaarzet

**Dat zijn allemaal skills
die je dan in je rugzak hebt
die je altijd kan gebruiken**

Als je het dan nodig hebt,
dan haal je die eruit hè
Ook in de buitenwereld

Veel van die eigenschappen had ik al hé
Maar vergis je niet

Als ik hier geen rol had
En ik ga dan na 10 jaar naar buiten
Dan verlies je dat allemaal
Al die vaardigheden die ik had voor ik hier kwam
Door daar niets mee te doen, is dat om zeep

Als je al die tijd een stempel krijgt
Dat je niets kan
Na dan 10 jaar,
al ben je van goud gemaakt
JE BENT NIETS MEER WAARD

*M0, 39 jaar, gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten
schrijft elke week een brief naar zijn vrouw*

'T WAS TOTAAL ONVERWACHT.
IK KWAM NAAR BINNEN
DACHT DAT HET ENKEL VOOR EEN ENKELBAND ZOU ZIJN.

MIJN EERSTE DAG ZAG IK IEMAND OP DE WANDELING
ZE MOTIVEERDE ANDEREN TOERTJES LOPEN.
EN IK DACHT JA, MISSCHIEN DOE IK WEL MEE
TERUG EEN BEETJE MET SPORT BESINNEN.

MAANDEN LATER TOEN ZIJ WEGGING
IS MIJ VOORGESTELD VAN 'KIK
GIJ ZIJT ECHT GEMOTIVEERD
WILT GIJ HET OVERNEMEN?' EN IK ZEI

JA

MIJN EERSTE LESSEN WAS IK
SUPER GESTRESSEERD
VOELDE ME VERANTWOORDELIJK.

HEB IK AL VAN KLEINS AF
OMDAT IK DE OUDSTE WAS VAN DE MEISJES
MOEST IK VAAK VOOR HEN ZORGEN,
MIJN MOEDER WAS ALLEENSTAAND
IK BEN NU ALLEENSTAANDE MOEDER

ER ZIJN HIER MENSEN DIE HEEL GESLOTEN ZIJN
IK GA DAN NIET FORCEREN
DOE EEN VRIENDELIJK GEBAAAR, GEEF EEN HANDDOEKJE.
OF IK BENADER, BETREK, VRAAG HAAR NAAM, EN
'WILT GE MEEDOEN?'

ANDEREN HELPEN, NIET MOETEN MAAR WILLEN
EEN BEHOEFTE WAARVAN IK NIET WIST DAT IK ZE HAD.

NIYA, 24 jaar, sportfatik,
houdt van de zee

Ik stond negen jaar op modus overleven
vanaf de dag dat ik ben opgepakt.

**Sinds die vier jaar dat ik in de bibliotheek
werk sta ik terug op leven.**

Die gevangencultuur -
een machocultuur op steroïden
kan zorgen voor bitterheid en rancune
want ge kunt maar blijven klagen,
tegenslag, negativiteit en blabla.

Als ge die andere kant hebt
dat ge zo terug mens zijt
als mens bekeken wordt
Dat brengt het evenwicht een beetje
Ik focus daarop.

Mijn ultiem doel is vrij zijn
terug naar huis, naar mijn gezin.
Maar nu ik hier toch ben
probeer ik het beste uit mezelf te halen.

Ik voel mij communicatiever
en heb meer geduld

Ligt in lijn met mijn persoonlijke evolutie..
Jaren geleden ben ik begonnen
Soul searching noem ik da
Al de dingetjes die ik probeer te doen om een balans te
vinden.

Ik heb spijtig genoeg
een heel negatieve rol gehad in het verleden
Ik kan de klok niet terugdraaien
kan niet wissen wat er is gedaan en gezegd
Als ik een klein beetje positiviteit in de balans kan
brengen..

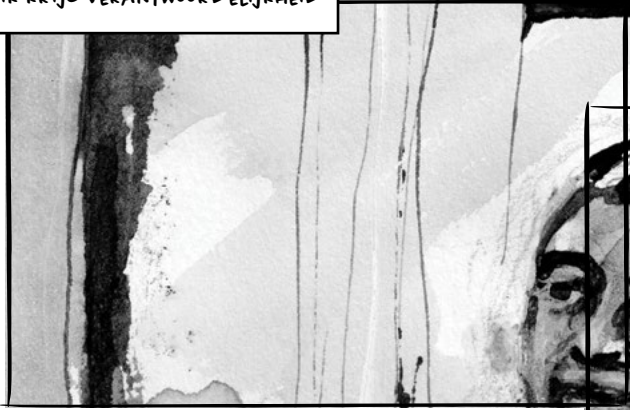
We moeten een kat een kat noemen
het is een heel moeilijke doelgroep
moeilijk bereikbaar
Het is hier veel gemakkelijker
om het verkeerde pad op te gaan dan het goeie.

Er is veel talent verloren gegaan
in de gevangenis
maar er is wel talent, potentieel
moet gewoon een beetje ontgonnen worden.

TOMAS, 38 jaar,
leest graag fictie, bibfatik

IK KRIJG VERANTWOORDELIJKHEID

HET GEEFT EEN GOED GEVOEL

ALS IEMAND JE VERTROUWT

ZE HEBBEN MIJ VERTROUWD MET DAT SOORT DINGEN
IK HEB DE VERANTWOORDELIJKHEID GEKREGEN...
IK ZET DINGEN KLAAR EN ORGANISEER
DAT VOELT GOED

DAT HEEFT WEER MET VRIJHEID EIGENLIJK TE MAKEN
ZELFSTANDIG KUNNEN ZIJN
DAT GEEFT JE TOCH EEN GOED GEVOEL
ALS IEMAND JE VERTROUWT.

RESPECT DAT IS OOK IETS WEDERZIJDIGS

ALS HET SYSTEEM TEGEN JOU IS,
EN JE HOORT EN VOELT DE HELE TIJD
'JE BENT NIET TE VERTROUWEN,
JE BENT ALLEEN MAAR EEN SLECHT PERSOON'
NA EEN GESEVEN MOMENT WORD JE DAT OOK
OOK AL BEN JE DAT NIET
JE BEGINT ER IN TE GELOVEN
EN JE VERANDERT DAN OOK

NOA, 39 jaar, A-team lid,
wil zijn zoon graag leren voetballen

ACTIEVE PARTICIPATIE IN DE GEVANGENIS?

Steeds meer op de voorgrond

Participatie is al jaren een belangrijk thema binnen ons groepsaanbod sport en cultuur. Dankzij het onderzoeksproject *Prisoners' Active Citizenship (2021)* kwam actieve participatie binnen De Rode Antraciet explicieter op de voorgrond. Via *Count me in! Active participation in prisons (2021-2024)* hebben we daarna verder ingezet op het verduurzamen van actieve participatie in detentie via sport en cultuur. Binnen dit kader kwam deze impactmeting tot stand.

Via sport en cultuur ondersteunt onze organisatie **verschillende niveaus van participatie**, van passieve tot actieve. De piramide rechtsonder toont concrete voorbeelden. Wij vinden alle niveaus waardevol: niet iedere persoon in detentie wenst of hoeft actief te participeren, al blijft het belangrijk om mogelijke drempels weg te werken.

Passieve participatievormen kunnen een brede groep aanspreken en een opstapje zijn naar actievere rollen. Actievere participatievormen zijn weggelegd voor een beperktere groep, ze zijn iets zeldzamer. Daarom kunnen de niveaus in piramidevorm voorgesteld worden. Tenslotte zijn er ook mensen die helemaal niet kunnen, willen of mogen participeren in de gevangenis.

Wat is de kracht van actieve participatie? Waarom willen we hier op inzetten?

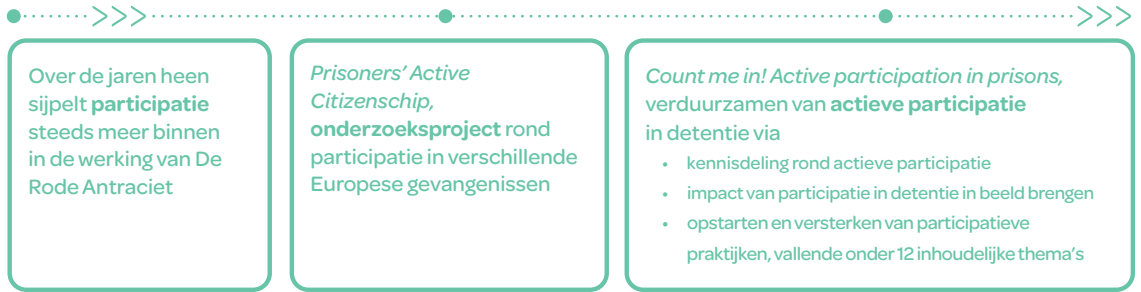
Wij geloven dat sport en cultuur kansen bieden om mensen actief te laten participeren. Sport en cultuur leunen vaak dicht aan bij persoonlijke interesses en zijn een goede **springplank** om al doende te groeien als mens tijdens en na detentie. Iemand die graag sport is misschien geïnteresseerd om sportcoach te worden. Iemand die gefascineerd is door media kan mee een radiostation of gevangeniskrantredactie uitbouwen.

Op deze manier kunnen **nuttige competenties op een informele manier onderhouden of opgebouwd** worden. Met ons aanbod zijn we actief in alle Vlaamse en Brusselse gevangenissen. Daardoor merken we van dichtbij de meerwaarde van rollen waarbij mensen actief (mogen) participeren. In dit overzicht krijg je inzicht in hoe zij zélf de impact en meerwaarde van rollen beleven waarbij ze coproduceren en (mee)beslissen. Daarnaast brengen we ook het perspectief van sport- en cultuurfunctionarissen die iedere dag binnen de muren met hen samenwerken.

Ontstaan
2004

2020

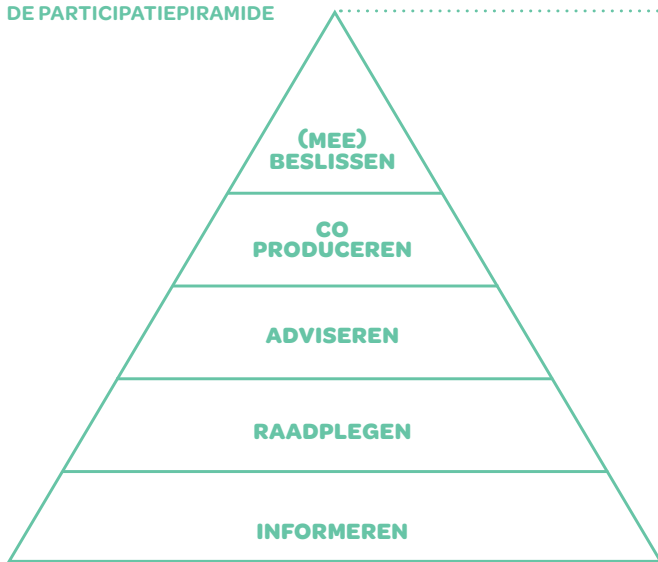
2021-2024

De Rode Antraciet en participatie, een tijdslijn. (fig. 1)

DE PARTICIPATIEPIRAMIDE

Participatiepiramide (fig. 2)

mensen in detentie als **actieve bijdragers**

VOORBEELD

een lid van het activiteitenteam, iemand die zich engageert als sportfatic, organisator van een voetbalwedstrijd tijdens de zomerspelen, iemand die mee van A tot Z participatief theater maakt

VOORBEELD

een persoon in detentie die deelneemt aan aanbod dat het A-team heeft ontwikkeld, iemand die sport en hulp krijgt van een sportfatic, iemand die mee voetbalt bij de zomerspelen

mensen in detentie als **passieve gebruikers**

De participatieladder (1) werd toegepast op de gedetineerdenpopulatie en omgevormd tot de participatiepiramide (2)

(1) S. Arnstein, "A ladder of citizenship participation", *Journal of the American Institute of Planners*, 1969, 35(4), 216-224.

(2) D. Brosens, "Prisoners' participation and involvement in prison life: Examining the possibilities and boundaries", *European Journal of Criminology* 2019, 16(4), 466-485; Nacro, Prisoner participation in open and training prisons: A toolkit for prison staff, London, Nacro, 2014.

**IK GELOOF ECHT DAT WE MENSEN STERKER
MAKEN VOOR DE TOEKOMST. DAT IS ECHT
NODIG. DE GEVANGENIS NEEMT ALLES
WEG VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN EN
INSPRAAK. JE WORDT GELEefd. ER WORDT
GEZEGD WAT JE MOET DOEN, WANNEER JE
KOFFIE KRIJGT, WANNEER JE MOET GAAN
WANDELEN OF DOUCHEN. JE HEBT GEEN
KEUZEMOGELIJKHEDEN MEER, OF ZEER
BEPERKT. MET PARTICIPATIEF WERKEN
PROBEREN WE DAT TE VERANDEREN:
VERANTWOORDELIJKHEDEN GEVEN,
KEUZES LATEN MAKEN, MEE DINGEN
KUNNEN LATEN BESLISSSEN ... WAT ZE OP
ANDERE GEBIEDEN NIET MEER KUNNEN.
MAAR VAN HET MOMENT DAT JE DE DEUR
ACHTER JE DICHT TREKT, KRIJG JE HEEL
VEEL KEUZEMOGELIJKHEDEN, ZIJN ER VEEL
BESLISSINGEN DIE JE MOET NEMEN.
OMDAT JE HIERBINNEN GELEefd WORDT,
WEET JE DAN NIET MEER HOE JE DAAR MEE
OM MOET GAAN.**

NELE, CULTUUR-EN
SPORTFUNCTIONARIS

HOE HEBBEN WIJ IMPACT IN KAART GEBRACHT?

We startten een traject op voor een impactmeting in samenwerking met impactexperte Annelies Poppe.

1

STAP 1 WAT VINDEN WE IN DE LITERATUUR

Gevangenen werken vaak **disempowerend** en ontkrachtend doordat ze de autonomie en keuzes van personen controleren en beperken. De stem van mensen wordt vaak vergeten in een institutionele setting zoals de detentiecontext. Veel wordt voor hen bepaald: wanneer ze uit hun cel mogen, wanneer ze eten, wanneer het appel is...

De **afhankelijkheidsrelatie** en detentiecontext maakt bepaalde zaken moeilijker: het opnemen van verantwoordelijkheden, ontwikkelen van nieuwe vaardigheden, aanscherpen van bestaande competenties, aangesproken worden op talenten, en een rol als actief burger opnemen. Niettemin verwachten we van mensen in detentie dat ze na hun detentie opnieuw verantwoordelijkheden opnemen voor zichzelf, hun familie en anderen.

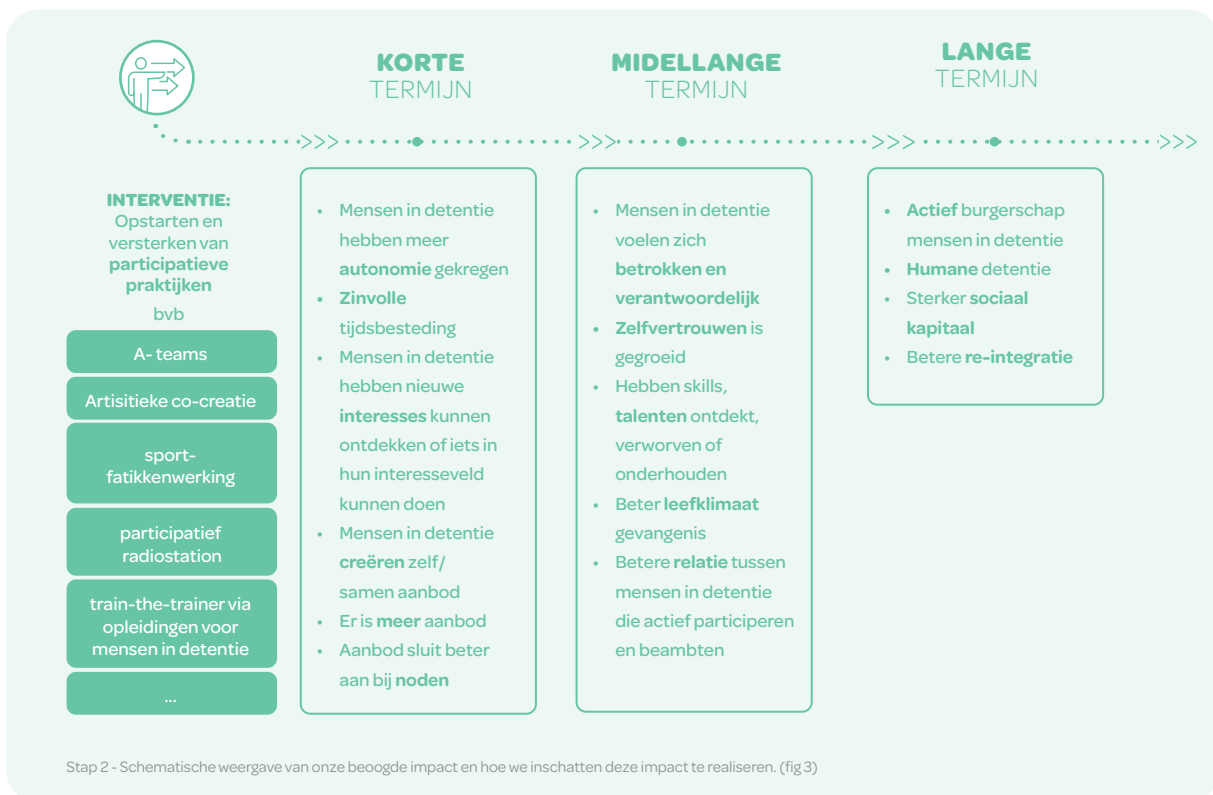
Het is dus belangrijk dat gevangenen fungeren als plaatsen waar mensen **sociaal kapitaal ontwikkelen** en de vaardigheden en competenties die men nodig heeft om een actief burger te zijn/worden kan leren. Het zou mensen kunnen helpen tijdens, maar zeker ook na detentie. Door mensen verantwoordelijkheden te geven en te laten participeren kunnen ze nieuwe vaardigheden ontwikkelen en verder aanscherpen. Denk hierbij aan samenwerken, zelfvertrouwen opbouwen, leren plannen enzovoort. Mensen in detentie een stem geven hoort hier ook bij.

Expertise uit het werkveld en bestaand wetenschappelijk onderzoek werden geanalyseerd en ingezet ter ondersteuning van een eerste veranderingstheorie.

2

STAP 2 HOE DENKEN WIJ DAT VERANDERING TOT STAND KOMT?

'Veranderingstheorie' is een begrip uit de impactevaluatie dat het verband weergeeft tussen de maatschappelijke impact die een organisatie wil realiseren en de acties die ze daarvoor ontwikkelen, met tussenliggende doelen ook weergegeven. De Rode Antraciet maakte een veranderingstheorie op voor het

project *Count me in!* waaruit we voor deze meting inzoomen op één van de interventies.

De Rode Antraciet wil mensen in detentie via sport en cultuur kansen bieden om tijdens hun detentietijd vaardigheden te ontwikkelen en aan te scherpen. We doen dit onder andere door het opzetten en verduurzamen van participatieve projecten. Aan vaardigheden (kunnen) werken is essentieel voor een nuttige detentietijd.

De beoogde impact op lange termijn is een versterking van actief burgerschap binnen detentie, alsook een versterking van sociaal kapitaal en een betere re-integratie van mensen in detentie.

De beoogde impact op middellange termijn is dat mensen in detentie competenties en talenten hebben ontdekt, verworven of aangescherpt. We beogen dat ze zich verantwoordelijk voor en betrokken voelen bij het aanbod sport en cultuur. We beogen dat ze impact voelen op vlak van zelfvertrouwen. Daarnaast hebben participatieve trajecten ook een beoogde impact op het (positief) leefklimaat binnen de gevangenis.

Op korte termijn gaat het over meer autonomie krijgen en aan zinvolle tijdsbesteding kunnen doen. Mensen in detentie krijgen kansen om zelf een aanbod te ontwikkelen dat beter aansluit op de noden binnen de gevangenis. De acties om dit gerealiseerd te krijgen zijn uiteenlopend, met onder meer participatieve projecten.

3

STAP 3 EEN FOCUS KIEZEN

Helaas kunnen we, ondanks onze nieuwsgierigheid, niet meteen alle onderdelen van onze veranderingstheorie onderzoeken. We kozen voor een focus op het onderdeel **mensen in detentie hebben skills verworven, onderhouden of talenten ontdekt.**

Om op bovenstaande zaken zicht te krijgen koos De Rode Antraciet ervoor om een impactmeting op te zetten vanuit het perspectief van mensen in detentie zelf. Die keuze was vooral ingegeven vanuit het idee van empowerment dat aan de basis ligt van participatie. Als we willen schrijven over participatie van mensen in detentie dan begint dit bij deze mensen zelf. Hoe kijken ze zelf naar participatie? Wat rapporteren zij over verworven vaardigheden? Welke randvoorwaarden vinden ze zelf belangrijk? Daarnaast wilden we ook het perspectief binnenbrengen van de sport- en cultuurfunctionarissen die iedere dag binnen de muren met de geïnterviewde mensen samenwerken.

4

5

STAP 4 EEN METHODE KIEZEN

Methodologische literatuur werd bestudeerd om de voor- en nadelen van verschillende methodes te af te wegen. We kozen voor de **Success Case Method** (Brinkerhoff). Deze onderzoekt outliers (uitschieters), cases die ofwel heel succesvol waren ofwel helemaal niet. Deze methode levert snel veel inzichten op en laat toe om de stem en het perspectief van mensen in detentie mee te nemen. Bovendien stelt deze methode ons in staat om in kaart te brengen welke verandering er tot stand komt, en te onderzoeken welke factoren hier al dan niet toe bijdragen (critical success factors).

STAP 5 KIEZEN WIE WE GAAN INTERVIEWEN

We gingen op zoek naar twee groepen mensen in detentie: een groep die op een succesvolle manier een participatieve rol opneemt (**success cases**) en een groep waarbij die deelname niet succesvol is (**fail cases**).

Succesvolle en gefaalde elementen kunnen echter vervlochten zitten binnen het traject van één persoon. Het is niet louter een goed-nieuws-show, er zijn ook personen geïnterviewd die hun traject stopgezet hebben of hadden, of er serieus over nadenken de stekker eruit te trekken. Er worden argumenten aangehaald van gedetineerden om niet (meer) te participeren.

STAP 6 INTERVIEWS AFNEMEN

We namen 27 individuele semigestructureerde interviews af op basis van een interviewleidraad, waarvan 22 mensen in detentie en 5 functionarissen. We vroegen mensen in detentie naar het waarom van hun deelname, drempels en successen doorheen het traject, verworven competenties en persoonlijke groei, het belang van participatie. *Welk participatief engagement ging je aan binnen de gevangenis? Wat houdt jouw rol juist in? Hoeveel maanden of jaren doe je dit al? Waarom heb je beslist die verantwoordelijkheid op te nemen? Wat waren jouw verwachtingen?* Vervolgens werd dieper ingegaan op competenties en hoe ze hun **evolutie** hier zelf in beleefd hebben.

STAP 7 ANALYSE

We labelden de uitspraken uit de interviews om zo clusters te kunnen vormen van antwoorden. Zo krijgen we **antwoord** op onze vragen, maar kunnen we ook interessante informatie vinden waar we niet specifiek naar gevraagd hebben. Op die manier kwamen bijvoorbeeld heel wat **kritieke succesfactoren** bovendien die doorheen de antwoorden verweven zitten.

ALLE NIVEAUS VAN PARTICIPATIE zijn waardevol

Uit onze gesprekken blijkt dat de meerwaarde van participatie via sport en cultuur voor mensen in detentie al begint bij de onderste niveaus van de participatiepiramide, in de vorm van 'deelnemen'. Mensen in detentie hebben het zeer moeilijk. Ze spreken over acceptatie, de tijd die traag vooruitgaat, zelden alleen zijn, donkere gedachten hebben. Sport en cultuur worden ervaren als cruciale uitlaatklep, als een belangrijk element voor (mentaal) welzijn en om een positieve mindset te kunnen behouden.

'En het is ook een beetje een mentale acceptatie, een mentaal medicament...je bent in jezelf, je traint..ja je wordt er vrolijk van, laat het me zo maar zeggen' - sportcoach

'De chefs zien ook, dat loopt goed. Als we terugkomen van de activiteit, dan is het veel rustiger op sectie. En als er tien mannen weg zijn van sectie is ook een heel groot verschil. Voor hen is dat ook een last van hun schouders.' - sportfatik

'Als ik niet sport, dan word ik depressief en dan voel ik me niet goed, dan ga ik minder eten, dan ga ik meer op mijn bed liggen. Ik weet uit eigen ervaring dat sport wel echt heel goed is en belangrijk is.' - sportcoach

'...om een keer een avond weg te zijn uit je cel, uit je eigen groep om met een andere groep bezig te zijn...voor bepaald doelen. Omdat hier veel mensen zitten die geen doel hebben. Ze zitten met 1 doel, hun datum waarop ze kunnen vrijkomen. Tis het enige... ze zitten hier maar te zitten.' - deelnemer theater

'Dat is hier een robotleven, dat is... geen ene mens kan dat aan he, snapt ge? Zelfs een dier kan dat niet aan. Als gij een hond constant in zijn bench houdt hé, en ge laat die los, dan vliegt die toch ook...en wij zijn ook... wij zijn geen dieren maar als gij hier heel den dag gaat zitten, en gij hebt niks niks niks, dan gaat gij toch ook..das menselijk en normaal hé..dus dat is goed dat dat allemaal bestaat he, die opleidingen, dat ge kunt sporten, dat zou moeten blijven en meer van die dingen. Da's goed voor als ge naar buiten gaat, dat ge niet helemaal doorgedraaid zijt.' - sportcoach

'Het gaat niet louter om het sporten of cultuur, het gaat om sociale contacten, sociale steun, het helpt ook bij depressie...dat is enorm, dat is heel belangrijk.' - bibfatik

ACTIEVE PARTICIPATIE ONTRAFELD

INTERVENTIE: FACILITEREN ACTIEVE PARTICIPATIEVE ROLLEN

via diverse praktijken in Brusselse en Vlaamse gevangenissen
bvb. opstarten en verschalen van A-teams, Fatikkenwerking, train-the-trainer opleidingen voor mensen in detentie, opleiding sport-coaching, artistieke co-creatie i.s.m. externe organisaties en kunstenaars

zie pagina 28

A-TEAM LID

SPORTFATIK

BIBFATIK

SPORTCOACH

ARTISTIEKE
CO-CREATIE

...

EFFECTEN KORTE TERMIJN

zie pagina 29

Heeft meer autonomie gekregen

Zinvol tijdsverdrijf

Heeft nieuwe interesses kunnen ontdekken

Heeft iets in interesseveld kunnen doen

Anderen kunnen helpen

Inhoudelijk bijleren, kennis

Mensen in detentie organiseren zelf/samen meer

Aanbod sluit beter aan bij noden

IMPACT MIDDELLANGE TERMIJN

competenties of talenten ontdekt, bijgeleerd of onderhouden

zie pagina 31

meer samenwerken, communiceren

zelfsturing + plannen

coachen, enthousiasmeren

probleemoplossend vermogen

empathisch vermogen aanspreken

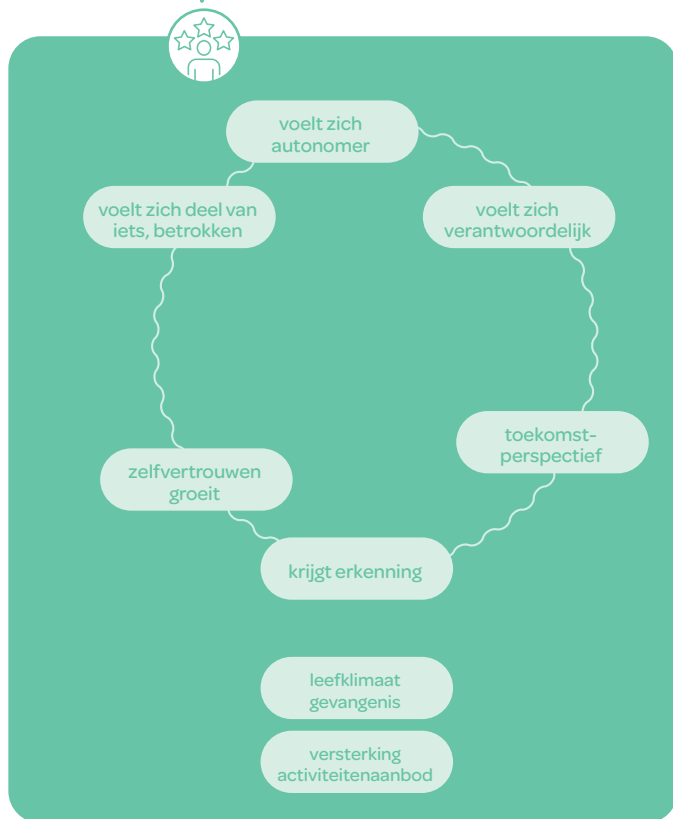
Fig 4. Schematische weergave van de veranderingstheorie verrijkt met inzichten uit de meting

Hier leggen we de antwoorden uit de interviews naast de veranderingstheorie. Op die manier kunnen we de koppeling maken tussen het theoretisch model dat we bij het begin van het traject hadden opgesteld en de inzichten die mensen in detentie ons gaven.

We zoomen in op 3 delen van de veranderingstheorie:

1. Actieve participatie, hoe werkt dat nu eigenlijk? Enkele **rollen** binnen onze werking waarbij mensen in detentie actief kunnen bijdragen.
2. **Effecten**: Wat merken we al op korte termijn?
3. Wat is de **impact** van actieve participatie op middellange termijn? Welke competenties verwerven of versterken mensen die een participatieve rol opnemen? Hoe ervaren ze deze participatieve rol?

IMPACT LANGE TERMIJN

Mensen in detentie worden gestimuleerd tot actief **burgerschap, empowerment**

Humane detentie, mensen voelen zich (erkend als) mens, nuttige detentietijd

(kan) Een betere **re-integratie bevorderen**, mensen actief voorbereiden op hun leven na detentie

Sterker **sociaal kapitaal**

ROLLEN

waarbij mensen in detentie actief participeren

In een detentiecontext kan je op verschillende manieren actief participeren. Actieve participatie kan doorlopend of projectmatig zijn, onbetaald of betaald, fulltime of wekelijks enkele uren. We focussen ons hieronder op slechts een aantal participatieve rollen die mensen in detentie kunnen opnemen via sport en cultuur. We geven hier een algemene duiding bij rollen maar de concrete invulling van elke rol kan per gevangenis wel wat verschillen.

SPORTFATIK

WAT

Een sportfatik heeft een specifieke taak of verantwoordelijkheid bij het ondersteunen van het sportaanbod.

TAKEN

Deelnemerslijsten opstellen, uitleg geven, materiaal onderhouden, mensen begeleiden bij sport en fitness, zomerspelen of andere evenementen mee organiseren.

'IN DE GEVANGENIS KOMEN CONSTANT NIEUWE MENSEN, DUS JE MOET HET ELKE KEER OPNIEUW UITLEGGEN. DE ENE IS WAT TRAGER DAN DE ANDERE. ER ZIJN OOK VEEL VERSCHILLENDE TALEN EN NIET IEDEREEN SPREEKT ENGELS. DUS HET IS NIET GEMAKKELIJK OM TE COMMUNICEREN. DAAROM TOON IK DE SPORTOEFENINGEN VOOR. IK DOE DAT GRAAG.' FITNESS EN ANDEREN HELPEN. WE MOETEN ER HET BESTE VAN MAKEN HIER BINNEN.'

DEELNEMER ARTISTIEKE CO-CREATIE

WAT

Het van A tot Z mee vormgeven van een artistiek project, in samenwerking met een artiest of organisatie. Dat kan bijvoorbeeld artistiek theater zijn, maar ook muziek, podcasts, gevangeniskrant of co-creatie van een graffiti muur.

TAKEN

In het project kunnen de verschillende fasen van een artistiek proces aan bod komen: brainstormen, samenwerken, artistieke output creëren, feedback geven, een voorstelling organiseren en optreden.

'HET A-TEAM IS EEN MOOI PLATFORM OM SAMEN MET ANDEREN DEZE KLEINE GEMEENSCHAP VORM TE GEVEN. HET BIEDT STRUCTUUR OM EEN CREATIEVE INVULLING TE GEVEN AAN ACTIVITEITEN. EN IK VIND HET WAARDEVOL OM DAARBIJ TE HOREN.'

BIBFATIK

WAT

Een bibfatik staat mee in voor de organisatie van de gevangenisbibliotheek.

TAKEN

Boeken aanraden aan medebewoners, de administratie in orde brengen, boeken ordenen, digitale opvolging doen, afstemmen met de regionale bibliotheek.

'FILMS EN MUZIEK, DAT MOET JE NIET AANPRIJZEN HIERBINNEN. DAT GAAT VANZELF. MAAR BEGINNEN LEZEN OF EEN CURSUS DOEN VIA ZELFSTUDIE ... IK HEB GEMERKT DAT ER VEEL MENSEN ZIJN DIE GE ECHT ZELF MOET AANSPREKEN EN OVER DIE DREMPEL MOET HELPEN. ZEKER MENSEN DIE BEGINNEND LEZEN. ZE DURVEN HET NIET KOMEN VRAGEN.'

ACTIVITEITENTEAM/ A-TEAMLID

WAT

Een kleine groep mensen in detentie ondersteunt en organiseert uiteenlopende activiteiten en projecten voor een grotere groep. A-teams zijn vraaggestuurd, ideeën vertrekken vanuit de noden en op maat van de groep. Deze vorm kan zich in de hoogste niveaus van de participatiepiramide bevinden en streeft naar 'volledige participatie'.

TAKEN

Tijdens vaste overlegmomenten en op cel werken A-teamleden mee aanbod uit, ze organiseren, ze bereiden voor, ze motiveren anderen om mee te doen, ze stellen aanwezigheidslijsten op, ze verzamelen ideeën voor aanbod bij hun medebewoners. Ze worden hierbij ondersteund door een vrijwilliger, cultuur- en sportfunctionaris of andere partner binnen de hulp- en dienstverlening.

'ALS IK DENK AAN THEATER, DAN VERWACHT IK EEN TEKST DIE OP VOORHAND AL VOOR JOU GESCHREVEN IS. MAAR BIJ DIT PROJECT IS DAT NIET ZO. HET IS ECHT VANAF DE EERSTE SESSIE: ONZE COACH KIJKT NAAR WAT JE DOET, ZE GEEFT JE EEN OPDRACHT EN JE MOET DAT ZELF STERKER MAKEN, EN DAN NOG EENS STERKER MAKEN, TOTDAT HET BIJNA ONTPLOFT BIJ WIJZE VAN SPREKEN. IK HAD NOOIT VERWACHT DAT DAT ZO GING ZIJN. IK BEN IN HET ALGEMEEN NOGAL GERESERVEERD. DAT IS NU EEN BEETJE AAN HET VERANDEREN. IK WORD OPENER. IK HAD NOOIT GEDACHT DAT IK DIE DINGEN GING DURVEN.'

SPORTCOACH

WAT

Geïnteresseerde mensen in detentie krijgen een opleiding tot sportcoach door een professionele lesgever.

Daarna krijgen ze de kans om hun kennis over sport en voeding door te geven aan medebewoners. Mensen in detentie omschrijven sport als een uitlaatklep.

TAKEN

Anderen aanspreken, info geven, bijsturen en begeleiden.

De sportcoaches zorgen ervoor dat er meer en meer verantwoord wordt gesport.

'IK VIND SPORT EEN VAN DE BELANGRIJKSTE ZAKEN VOOR IN DE GEVANGENIS. VOOR MIJ TOCH. DAT LAAT JE EEN BEETJE POSITIEVER IN JE HOOFD ZIJN WANT JA GE ZIT GANS DE DAG OP UW CEL. SPORTEN, DAT HELPT MIJ ECHT OM MIJN GEVANGENIS DOOR TE BRENGEN. IK HEB VEEL GELEERD TIJDENS DE OPLEIDING. IK PROBEER NU ANDEREN TE HELPEN. RUSTIG OPBOUWEN.'

EFFECTEN

Wat merken we op korte termijn?

ZINVOLLE TIJDSBESTEDING NIEUWE INTERESSE ONTDEKT, IETS IN INTERESSEVELD KUNNEN DOEN, ANDEREN KUNNEN HELPEN

HEEFT MEER AUTONOMIE GEKREGEN

'JE KRIJGT AUTONOMIE. JE MOET GEWOON JE WERK DOEN. ZE LATEN JE GEWOON DOEN OP DEN DUUR. ZE LOPEN NIET MEER ACHTER JOU. ZE VERTROUWEN JE EN JE MOET GEWOON ZIEN DAT HET WERK GEDAAN IS. IN HET CENTRUM ZEIDEN ZE 'DOE DIT, DOE DAT'.' SPORTFATIK

'IK HEB GEKOZEN OM ALS BIBFATIK TE WERKEN OMDAT IK DAT GRAAG DOE. IK WIL GRAAG TEN DIENSTE STAAN VAN ANDEREN. IK WIL EEN MEERWAARDE BIJEN EN OP DIE MANIER MIJN TIJD NUTTIG INVULLEN.' BIBFATIK

'HET IS PLEZIERIG EN HET LEERT MIJ OOK ANDERE DINGEN. IK MOET OOK NOG EEN BEETJE EVOLUEREN, HÉ, VOOR ZOVER JE DAT HIER KUNT. DUS ALLE MOGELIJKHEDEN OM TE EVOLUEREN ZIJN VOOR MIJ GOED. IK WIL HIER BETER BUITENGAAN DAN DAT IK HIER BINNENGEKOMEN BEN! EN DAT IS ONDER ANDERE DOOR DINGEN TE DOEN WAAR IK ME IN HET GEHEEL NIET OP M'N GEMAK IN VOEL.' ROL ARTISTIEKE CO-CREATIE

'VORIG JAAR WERD ER EEN OPROEP OPGEHANGEN VOOR SPORTCOACH. IK HEB MIJ METEEN INGESCHREVEN. DE SPORTFUNCTIONARIS HEEFT GEZIEN DAT IK DAT ECHT WOU, DAT IK DAT ECHT MEENDE EN DAT IK SPORTIEF WAS. EN DAN HEEFT HIJ MIJ EEN KANS GEGEVEN. IK MOEST GEWOON BELOVEN DAT IK ALTIJD ZOU KOMEN, MAAR IK KWAM OOK ALTIJD DUS. NU ZOU IK HET BUITEN OOK WEL WILLEN DOEN. IK HAD DAAR EERLIJK GEZEGD NOOIT AAN GEDACHT.' SPORTCOACH

**DE ACTIVITEITEN ZIJN BETER
AFGESTEMD OP DE NODEN**

**MEDEBEWONERS STELLEN ZICH
MAKKELIJKER OPEN TEGEN
MIJ WANT IK BEN ÉÉN VAN HEN.**
SPORTFATIK

**IK GA AANBELLEN BIJ EEN
PERSOON EN VRAGEN WAT DIE
ECHT GRAAG DOET. DIE GAAT DAT
DIRECT ZEGGEN. ALS DAAR EEN
CHEF AFKOMT, DAT IS NOG ALTIJD
ANDERS. A-TEAMLID**

IK DENK DAT ZIJ VEEL DICHTER
BIJ DE DOELGROEP STAAN
WAARVOOR WE AL ONZE
ACTIVITEITEN ORGANISEREN.
ZIJ ZIJN VOOR MIJ EEN SOORT
BAROMETER. IK KAN WEL
ZEGGEN 'IK GA EEN KEER EEN
VOLLEYBALTRAINER ZOEKEN
BIJVOORBEELD.' JA, DAN ZIJN HET
ZIJ DIE MIJN BAROMETER ZIJN EN
DIE ZEGGEN 'JA, NIEMAND GAAT
WILLEN MEEDOEN' OF
'JA, DAT GAAT EEN GROOT SUCCES
ZIJN'. FUNCTIONARIS

**INHOUDELIJK BIJLEREN,
KENNIS**

Iets bijleren is vaak een drijfveer
om een participatieve rol op te
nemen. Mensen die deelnamen aan
de opleiding tot sportcoach gaven
bvb. aan dat zij veel hebben geleerd
over specifieke manieren van
trainen (cardio, conditie, afvallen,
verantwoord sporten ...) en voeding.
Mensen die deelnamen aan het
theaterproject, durven zich uiten op
een manier waarvan ze dat niet van
zichzelf gedacht zouden hebben.
Anderen hebben het bijvoorbeeld
over leren schrijven in toegankelijke
taal, of tekenen.

**'IK WIST NIET ECHT WAT IK MOEST
VERWACHTEN. IK HEB ZELF WEL
WAT KENNIS VAN SPORT EN VAN
FITNESS, MAAR IK DACHT DAT
IK ER SOWIESO WEL WIJZER UIT
ZOU KOMEN. VOORAL VOEDING
SPRAK ME WEL AAN. EN IK
HEB HEEL VEEL BIJGELEERD,
VOORAL DE OEFENINGEN MET
LICHAAMSGEWICHT, MAAR OOK
OVER VOEDING BEN IK HEEL WAT
TE WETEN GEKOMEN DAT IK NOG
NIET WIST.'** SPORTCOACH

**MENSEN IN DETENTIE
CREËREN
ZELF/SAMEN
AANBOD**

**'DUS IK BEN... HOE KAN IK HET NU
BEST ZEGGEN. IK BEN DE BUFFER
TUSSEN DE SPORTFUNCTIONARIS
EN DE MANNEN. DUS ALLES WAT
NAAR JAN MOET GAAN, KOMT VIA
MIJ EN DAN FILTER IK: WAT IK KAN
DOEN, DOE IK, EN WAT IK NIET KAN
DOEN, STUUR IK DOOR NAAR DE
FUNCTIONARIS.'** SPORTFATIK

**'ELKE DONDERDAG KOMEN WE
DAN SAMEN OM TE KIJKEN WELKE
ACTIVITEITEN WE KUNNEN
ORGANISEREN ZOALS EEN
CREATIEVE WORKSHOP, EEN
DARTS-TOERNOOI... NADIEN DOEN
WE DAN OOK EEN EVALUATIE OM
ZAKEN VOOR DE TOEKOMST TE
VERBETEREN.'** LID A-TEAM

IMPACT:

Welke competenties verwerven mensen die een participatieve rol opnemen?

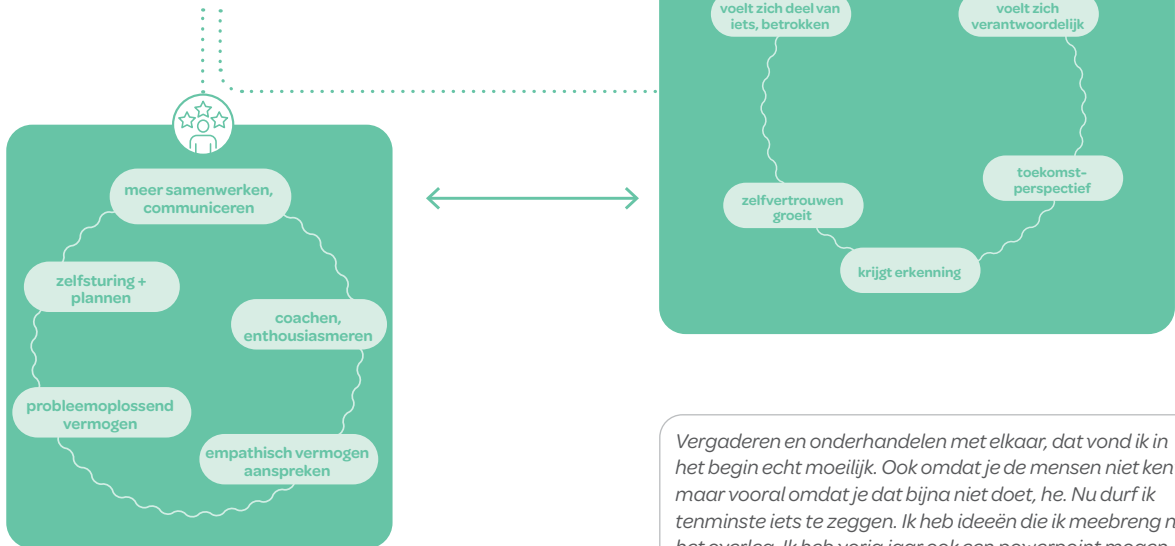

Fig 4. Schematische weergave van de veranderingstheorie
Effecten op middellange termijn

Participatie biedt kansen om competenties te ontwikkelen en talenten te ontdekken, maar gaat evengoed over het onderhouden van bestaande competenties.

'Vergis je niet.. hypothetisch gezien, als ik geen bibfatik was, geen sportfatik, en ik ga na 10 jaar naar buiten.. dan verlies ik automatisch al die dingen he. Dus die vaardigheden die ik al had voor dat ik binnenkwam, zijn dan na 10 jaar om zeep.'
- sportfatik

'Er is spijtig genoeg veel talent verloren gegaan in de gevangenis. Maar er is wel talent, er is wel potentieel. Dat moet gewoon een beetje ontgonnen worden' - bibfatik

SAMENWERKEN EN COMMUNICEREN

Bij veel actieve participatieve rollen moet intensief worden samengewerkt en afgestemd met anderen. Samenwerken is geen gemakkelijke opdracht in de context van detentie, onder andere omdat je niet kan kiezen met wie je samenwerkt.

Ik heb leren omgaan met mensen waarmee ik vroeger niet zou kunnen omgaan. - artistieke co-creatie

Vergaderen en onderhandelen met elkaar, dat vond ik in het begin echt moeilijk. Ook omdat je de mensen niet kent maar vooral omdat je dat bijna niet doet, he. Nu durf ik tenminste iets te zeggen. Ik heb ideeën die ik meebreng naar het overleg. Ik heb vorig jaar ook een powerpoint mogen geven. Vroeger was ik daar echt slecht in. Maar plots ging dat vanzelf. - A-teamlid

Ik moest (voor ik in de gevangenis zat) wel met mensen samenwerken maar mijn wil was wet. En ik was soms ook nogal redelijk grof als ik dit nu bekijk. Dat is een werkpunt is van mij maar door het (participatief) traject verander je er wel effectief in..je verkalmt er ook door. - artistieke co-creatie

De samenwerking met de andere sportfatik verloopt moeizaam, we zijn nu even op non-speaking terms.
- sportfatik

Vroeger was ik iemand, nen hele stille, weinig babbelen, en nu durf ik sneller naar voren komen en sneller zeggen wat ik ervan vind. - A-team lid

Uit de interviews komt de competentie communicatie als cruciaal naar boven binnen veel participatieve praktijken. Mensen in detentie worden in hun participatieve rol uitgedaagd om te communiceren met medebewoners, personeel en andere actoren binnen de gevangensmuren. Deelnemers van een participatief theaterproject delen hun verhaal met elkaar en leren op een respectvolle manier in gesprek gaan met elkaar over thema's die ze zelf belangrijk vinden. Veel geïnterviewden geven aan dat het versterken van hun communicatieve vaardigheden een leerproces is waartoe de actieve participatieve rol bijdraagt: brainstormen, neen leren zeggen, durven spreken in groep, samenwerken.

Participatie kan een positieve invloed hebben bij conflicten. Soms laaien de gemoederen hoog op. Sportfatikken of mensen met andere rollen zijn zich er sterk van bewust dat incidenten er vaak toe leiden dat bepaalde activiteiten tijdelijk niet meer mogen doorgaan. Soms zijn zij diegenen die agressie-

incidenten snel opmerken en onder controle brengen. Ze doen moeite om ervoor te zorgen dat discussies niet uit de hand lopen. Ze hebben een bufferrol.

Er was een discussie tussen twee mensen en ik heb hen duidelijk gemaakt dat dat niet de plaats was en niet het moment, want dat we allemaal onze fitness gingen kwijtspelen als het zou escaleren. En daar hadden ze wel oren naar. Er zijn daar ook klootzakken bij, hé. Er zitten er ook bij die het bloed van onder u nagels halen. Maar je moet je kunnen beheersen, er op een diplomatische manier mee om kunnen gaan. - sportfatik

COACHEN, ENTHOUSIASMEREN

Een belangrijk onderdeel van een participatieve rol is mensen enthousiasmeren om deel te nemen aan het aanbod. Fatikken, sportcoaches, leden van het A-team...gaan rond om anderen warm te maken voor de activiteiten die georganiseerd worden, en om ervoor te zorgen dat ingeschreven mensen ook effectief opdagen.

'Vrijdag hebben we 's avonds een tafeltennistoernooi. We spelen tegen een buitenploeg. Ik ben gisteren mensen gaan ronselen om te horen: wie speelt er en wie komt er tellen? Ik ben naar hen toe gegaan om hen te motiveren.' - Sportfatik

'We gaan cel per cel af, echt motiveren van 'doet ge mee want anders gaat het ni door.' Vorige keer heeft het geholpen, toen hadden we een serieuze lijst toch in ene keer, ja.' - A-teamlid

PROBLEEMOPLOSSEND VERMOGEN

Vanuit hun participatieve rol komen mensen in detentie voor allerlei uitdagingen te staan. Als sportfatik of sportcoach wil je misschien andere mensen helpen om verantwoord te sporten. Als bibfatik krijg je vragen over boeken of reservaties. Als cortfatik leid je bijvoorbeeld nieuwe mensen rond. Een actieve rol opnemen gaat samen met problemen oplossen.

'Ik krijg dagelijks rapportbriefjes en vragen en problemen, zoals er is iets kapot. En dan stuur ik altijd een briefje terug, weet je. [...] Vroeger deed ik dat nooit, ik kan mijn eigen handschrift zelfs al niet lezen. Dat is iets wat ik vroeger niet had en nu wel. Helemaal in het begin, als ik een brief ging schrijven dan liet ik die lezen aan de cultuurfunctionaris van De Rode Antraciet: is dit goed? Staat er echt alles op wat erop moet staan? En nu, de laatste jaren, doe ik dat alleen.' - gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten

ZELFSTURING EN PLANNEN

'We zijn met drie en we zijn in feite één team. We hebben elke week een overleg samen en daarin kom je soms tegen dat de ene persoon wat meer werk heeft, waar je best zou kunnen bijspringen. Ik was daar altijd wel toe bereid. Maar wat ik vaststelde, doordat ik geen nee kon zeggen en ook zelf hulp aanbood, dat ik mezelf in de problemen bracht met mijn fatikwerk. Ik sliep niet meer 's nachts en op den duur geraak je uitgeput natuurlijk. Het samenwerken is verbeterd omwille van het feit dat ik kan aangeven: op dit moment gaat het niet voor mij.' - bibfatik

Veel mensen die een participatieve rol opnemen zijn in het begin onzeker en vragen ondersteuning. Een groot aantal van de bevroegde personen geven aan gegroeid te zijn in hun rol en het zelf organiseren van hun werk. Zelfsturing gaat samen met afgrenzen. Als mensen in detentie praten over communicatie of anderen helpen, dan hebben ze het vaak in één adem over afgrenzen. Grenzen stellen is belangrijk om verschillende redenen: om de autonomie te behouden, uit zelfzorg ... zodat er niet steeds meer wordt gevraagd dan hun rol omvat.

PARTICIPATIE SPREEKT HET EMPATHISCH VERMOGEN AAN

'Als ik dan buiten ben op de wandeling zie ik daar één iemand zitten, helemaal alleen. Meestal zijn dat dan jonge gasten en dan zeg ik goeiedag. En dan beginnen ze ja.. altijd het slechte verhaal natuurlijk. Of ze zitten met hun vriendin en kindjes, al die toestanden. En dan luister je daarnaar en probeer je een beetje uitleg te geven over hoe het hier marcheert. En ook vooral zeggen dat hij moet buitenkomen. Dat is zo banaal, maar... En dan zie je dat hij inderdaad buiten komt en dan zie je hem twee of drie dagen later met iemand anders babbelen.' - sportfatik

In de gevangenis is het niet gemakkelijk om je zorgend en empathisch op te stellen. Een participatieve rol biedt een aanzet en kader aan mensen in detentie om zich empathisch op te stellen. Zo spreken mensen die een actieve rol opnemen vaak nieuwe mensen aan om hen een hart onder de riem te steken en hen te betrekken bij activiteiten.

PARTICIPATIE GEEFT VERTROUWEN EN VERSTERKT HET ZELFVERTROUWEN

Door actievere participatierollen te stimuleren willen we onder meer bijdragen aan een betere re-integratie in de maatschappij. Zelfvertrouwen speelt hier een belangrijke rol in. Vanuit de gesprekken ervaren we een sterke wisselwerking tussen zelfvertrouwen en zaken zoals vertrouwen krijgen, autonomie krijgen en gezien worden.

Kort geschetst geven mensen in detentie aan dat, wanneer ze vertrouwen en autonomie krijgen, dit op termijn een positieve invloed kan hebben op hun zelfvertrouwen. Bovendien zorgt het er ook voor dat ze zich (anders) gezien voelen. Ook dit beïnvloedt hun zelfvertrouwen op een positieve manier.

'Het vertrouwen als gedetineerde in de gevangenis is direct een min drie. Ze zien je al direct als een crimineel, hé, veel cipiers reageren dan ook zo. Maar dat doet iets met mensen, met hun zelfbeeld. Er zijn veel mannen hier die daardoor achteruitgaan, omdat ze niks hebben, omdat ze ook niks toevertrouwd krijgen. Maar als iemand je vertrouwt, dan geeft je dat een goed gevoel. Je doet extra je best om zo goed mogelijk je werk te doen, zodat ze niet kunnen zeggen: we hebben jou vertrouwd en je hebt het om zeep geholpen. En dat soort dingen leren, ja dat zijn waarden die je meekrijgt en die je kan gebruiken in de buitenwereld - gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten

Vertrouwen is een moeilijk punt binnen detentie. Iemand die een gevangenisstraf krijgt, heeft iets gedaan wat strafbaar is. Hierdoor wordt het moeilijk om gezien te worden als iemand die te vertrouwen is.

Nochtans blijkt uit de antwoorden dat dat vertrouwen net cruciaal is om zaken anders aan te pakken en om stappen te zetten in de richting van 'andere keuzes'. Vertrouwen krijgen heeft een positief effect op het zelfvertrouwen van de respondenten.

'Omdat je mij vertrouwd hebt (met die participatieve rol), zal ik jouw vertrouwen niet schaden. En doordat jij mij vertrouwt, kan ik zelfvertrouwen opbouwen.' - deel van gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten + bibfatik

PARTICIPATIE DRAAGT BIJ TOT EEN GEVOEL VAN AUTONOMIE

'We hebben een bandje hier en we kunnen daar heel veel zelf voor regelen. Het optreden dat komt, ga ik doen. In de vorige gevangenis ging ik die kans niet krijgen. Dat was op uw cel zitten, een keer gaan werken, terugkomen, eten en dat is het. Nu heb ik een gevoel van vrijheid en vertrouwen. Het gevoel dat ik meer waard ben dan 23 op de 24 uur in een cel zitten.'
- lid A-team

Rechtstreeks gelinkt aan vertrouwen, is het begrip autonomie. Je kan maar een zekere vorm van autonomie hebben als er ook een mate van vertrouwen is. Autonomie in de context van een gevangenis is heel beperkt. Voor mensen in detentie wordt alles door anderen bepaald. Maar als ze een klein beetje autonomie krijgen, dan betekent dat heel veel voor hen. Het gaat over: even een plekje voor jezelf hebben zonder dat er iemand in de buurt is, even tijd voor jezelf hebben, zelf beslissen hoe je het werk organiseert. Het kleine beetje autonomie dat ze verwerven, wordt door mensen in detentie erg gekoesterd.

**ALS IEMAND JE
VERTROUWT,
DAN GEEFT
JE DAT EEN
GOED GEVOEL.
JE DOET
EXTRA JE BEST
OM ZO GOED
MOGELIJK
JE WERK TE
DOEN ZODAT ZE
NIET KUNNEN
ZEGGEN: WE
HEBBEN JOU
VERTROUWD
EN JE HEBT
HET OM ZEEP
GEHOLPEN.**

LID GEDETINEERDENTEAM
ONDERSTEUNING ACTIVITEITEN

PARTICIPATIE SPREEKT DE VERANTWOORDELIJKHEIDSZIN AAN

'We zijn coach, zoals ik zeg: het is een beetje onze plicht om de mensen goed bij te brengen hoe ze moeten fitnessen en hoe ze met het materiaal moeten omgaan. Dat geeft wel een verantwoordelijkheid vind ik. We zijn gekozen uit een aantal mensen om deze opleiding te doen, dus er werd ook van ons verwacht dat we altijd naar de les kwamen en dat we ook andere mensen helpen, dus dat vind ik wel echt een verantwoordelijkheid.' - sportcoach

Via participatieve projecten worden mensen in detentie aangesproken op hun verantwoordelijkheidsgevoel. Ze voelen zich verantwoordelijk voor bepaalde activiteiten. Ze willen dat de activiteit waar ze een specifieke functie in opnemen op een goede manier verloopt. Ze motiveren andere mensen in detentie om naar de activiteit te komen en dragen zorg voor het materiaal. Ze voelen zich betrokken binnen hun leefwereld in de gevangenis.

Een verantwoordelijkheid opnemen is echter niet gemakkelijk. Binnen de context van een gevangenis zijn er veel belemmerende factoren. Daarom vraagt het soms wel wat doorzettingsvermogen om de rol te kunnen volhouden.

'Ik voel meer doorzettingsvermogen misschien. Soms word je overrompeld met werk, he, en dat vraagt wel heel veel energie. En als fatik wil je ook wel altijd iets van jezelf inleveren. En ja doorzettingsvermogen, soms is het zo druk maar moet het toch gedaan worden dus, (lacht) en je gaat ervoor.' - gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten

PARTICIPATIE ZORGT VOOR ERKENNING EN GEZIEN WORDEN ALS MENS

'Ik voel meer zelfvertrouwen. Bijvoorbeeld, ik passeerde de chefs en ze zeiden tegen mij: 'alles goed?' Ze spreken je aan en je bent er blij mee, hé.' - sportfatik

'Dat geeft een goed gevoel als we iets organiseren. Dat de mannen hierbinnen ook zeggen van, het was heel tof he, het was heel goed. Dat soort dingen geeft ook wel zo een voldoening, weet je...van..ik heb iets goed gedaan voor jou.' - lid A-team

Mensen in detentie voelen zich niet altijd gezien als 'mens'. Wanneer ze de kans krijgen om een rol met verantwoordelijkheid op te nemen, is dat wel het geval. Ze worden aangesproken in hun rol, ze hebben het gevoel dat beambten hen op een gemoedelijkere manier aanspreken, maar het kan ook gaan over erkenning van familie of andere mensen in detentie die dankbaar zijn. Hierdoor bouwen mensen in detentie zelfvertrouwen op.

PARTICIPATIE ZORGT VOOR BETROKKENHEID

'Iedereen durfde vragen stellen, meedoen, input geven, het is niet bvb omdat een leraar (van de opleiding sportcoach) iets zegt dat ge dat daarom klakkeloos moet overnemen. We zijn daarover in discussie gegaan en dat maakte het wel interessant, ook om mensen hun visie te zien. Iedereen voelde zich echt heel betrokken bij die les en hield zich niet in om input te geven. Daaruit leert ge ook veel.' - sportcoach

'Ja want hier heb je ook heel veel mannen die echt strikt zijn, to the point. Van 'ik werk van hier tot hier en na mijn uren moet je mij niet roepen', bijvoorbeeld. Dat gaat niet als je fatik bent.. als je een goede fatik wilt zijn gaat dat niet.' - cortfatik

De geïnterviewden hadden het vaak over iets betekenen voor anderen. 'Anderen helpen' is een reden om de rol te blijven opnemen. De geïnterviewden geven aan dat ze het fijn vinden om anderen te helpen. De bevroegde personen nemen ook vaak meer op zich dan louter de taken die bij hun rol horen.

Mensen die gemotiveerd en betrokken zijn beïnvloeden elkaar op een positieve manier.

'Iedereen zit daar echt heel gemotiveerd. Dat maakt echt een groot verschil in de groep, das wel tof.' - sportcoach

PARTICIPATIE GEEFT TOEKOMSTPERSPECTIEF

'Ik ben van plan om leerkracht te worden. Ik ben lang op zoek geweest naar mezelf, maar ik denk dat ik daar nu wel een stuk in geslaagd ben en nu wil ik stappen ondernemen om iemand te zijn. Het A-team heeft daar toch misschien mee voor gezorgd dat ik mijn juiste weg heb gevonden.' - lid A-team

Vertrouwen en autonomie krijgen, gezien worden en zelfvertrouwen opbouwen lijken onlosmakelijk met elkaar verbonden als we praten met mensen in detentie over actieve participatie. Het zijn belangrijke elementen voor mensen om stappen te zetten tijdens hun detentieperiode. De geïnterviewden zien hun participatieve rol vaak als een voorbereiding op hun terugkeer naar de maatschappij. We kregen veel voorbeelden te horen van hoe mensen hun detentieperiode willen benutten om een nieuwe start te maken. Sommige mensen verwijzen ook naar hun familie, aan wie ze willen tonen dat ze hun leven anders willen aanpakken en hier al mee gestart zijn tijdens hun detentie.

KRITISCHE SUCCEFACTOREN VOOR PARTICIPATIE VANUIT HET OOGPUNT VAN MENSEN IN DETENTIE?

PERSOONLIJKE MOTIVATIE

Motivatie om de rol te willen opnemen

Motivatie is een belangrijke succesfactor. Als niemand gemotiveerd is om deel te nemen is participatie moeilijk. De redenen zijn uiteenlopend. Opvallend is dat de motivatie om te starten vaak verschilt van de motivatie om te blijven verder doen. De motivatoren bij aanvang gaan vooral over zaken als passie of interesse voor het thema, of praktische zaken. Redenen om verder te doen gaan meer over erkenning krijgen, autonomie voelen, toekomstperspectief.

Aantal redenen om actief te participeren:

- Passie/interesse voor het thema, bvb. sport en voeding
- Andere mensen kunnen helpen
- Tijd nuttig invullen
- Iets bijleren
- Graag dingen organiseren
- Graag zelf meedoen aan activiteiten
- Deel uitmaken van iets

Motivatie om de rol niet (meer) te willen opnemen, drempels

Niet elke persoon is meteen bereid tot het opnemen van een rol met verantwoordelijkheid, omdat ze bepaalde drempels ervaren. Wanneer we deze drempels kennen, kunnen we gericht actie ondernemen om ze te verkleinen.

Aantal redenen om niet (meer) actief te participeren:

- Onzekerheid over zichzelf
- Niet in de kijker willen lopen
- Geen mentale ruimte hebben
- Schrik voor de perceptie van andere mensen in detentie
- Financiële redenen, voorkeur geven aan betaald werk
- Moeilijke combinatie met andere activiteiten binnen de gevangenis: afstemmen met bezoek, werk, minder wandelingen.

DRAAGVLAK EN GOEDE ONDERSTEUNING

Een gevangenis is een complex systeem waarin verschillende actoren afhankelijk zijn van elkaar: mensen in detentie zelf, beampten, hulp- en dienstverlening, directie ... Zij hebben een verschillende focus op vlak van opdrachten en doelstellingen: functionarissen willen activiteiten aanbieden (brengt veel beweging met zich mee) terwijl penitentiair beampten de veiligheid moeten garanderen (makkelijker als er weinig beweging is).

Alle actoren hebben invloed op elkaar en dragen allemaal bij aan de kansen tot participatie. Hoe meer actoren overtuigd zijn van de meerwaarde van participatie, hoe meer inspanning zij leveren om participatieve rollen te ondersteunen, hoe groter de kans op slagen.

Medegedetineerden

Als medegedetineerden enthousiast en gemotiveerd zijn tijdens de organisatie van activiteiten, is het fijn om een rol met verantwoordelijkheid op te nemen. Maar dit is niet altijd het geval. Vanuit de interviews kwamen ook situaties naar boven waarbij medegedetineerden het net moeilijk maken om een participatieve rol op te nemen.

- Grenzen moeten aangeven *'Het is lastig als andere gedetineerden proberen om gebruik te maken van de privileges die ik heb om mijn rol goed te kunnen uitoefenen. Neen, zeg ik altijd.'*
- Ook bevestigd worden op momenten dat je niet bezig bent in je rol. Je bent immers altijd in de buurt van je werkplek. *'Er zijn momenten geweest dat ze mij voor de kleinste onnozelheden buiten de uren uit mijn bed komen halen: 'we hebben geen lijst daar.' 'Ja, die zit in de map, doe ze open.'*
- Kritiek krijgen *'Ik krijg ook die kritiek van: 'hij vergadert met de directie, hij spreekt met de cheffen, hij lacht met de cheffen.' Dat is not done, hè, in het gevangenis milieu.'*
- In de kijker lopen bvb. schrik om uitgelachen te worden bij een voorstelling of optreden
- Als mensen afhaken of niet komen opdagen. *'Ze schrijven zich allemaal in omdat ze zeggen: 'goed, we zijn uit cel', maar op het moment zelf willen ze niet wakker worden of hebben ze belangrijke dingen te bespreken op de wandeling.'*

Ook zichtbaarheid en formele erkenning speelt hier een belangrijke rol. *Ik heb m'n eigen shirt 'sportcoach' en mijn naam erachter.* - sportcoach

Justitiepersoneel: beampten en directie

Ook het draagvlak bij beampten is zeer belangrijk. Mensen in detentie geven aan dat er veel variatie is in hoe beampten met hen omgaan, van gemoedelijk tot een meer autoritaire stijl. Een goede relatie met beampten betekent veel voor de personen die we interviewden.

'Toen het persoonlijk wat minder ging, was ik aangenaam verrast door de solidariteit van chefs. Die zeiden: je was goed bezig en komaan, kop niet laten hangen, het komt goed. Dat was wel fijn, moet ik toegeven.' - bibfatik

Communicatie met de directie komt vaak terug als één van de belangrijkste voorwaarden voor participatie.

'Een belangrijke eigenschap bij directie is luisterbereidheid. Daarom niet met alles akkoord gaan, maar op zijn minst een keer luisteren naar uw probleem. Mijn verantwoordelijke directeur is iemand die justitie-assistent geweest is, die is het gewend om met mensen om te gaan. Die weet dat er soms onderliggende problematieken zijn en je merkt dat ook wel...die gaat op een heel goede manier met ons om. En belangrijk, ze brengen ons ook op de hoogte als er staking is en bepaalde activiteiten niet kunnen doorgaan. Of ze lichten bepaalde beslissingen toe...En dat is een belangrijke, goede communicatie met onze directie is toch wel 80 procent van waarom het lukt hier bij ons.' - sportfatik

Het is belangrijk dat actieve participatie ook door directie mee wordt ondersteund: zij beslissen finaal wat wel of niet mogelijk is.

Hulp- en dienstverlening

De mensen die we interviewden geven aan dat ondersteuning en begeleiding waardevol zijn. Ze zijn erkentelijk naar de hulp- en dienstverleners die participatieve praktijken mee ondersteunen of begeleiden.

'Want wij zijn hier de begeleiders echt wel dankbaar. Dat mensen iets doen voor ons. Want het is niet evident.' - deelnemer participatief theater

Als ze over ondersteuning praten, dan is het in termen van aanmoediging krijgen als het moeilijk gaat, een compliment krijgen, terecht kunnen met vragen of problemen. Wanneer een persoon in detentie gevraagd of opgemerkt wordt – dit kan door een vrijwilliger, de partner, een functionaris, een beampte of door een andere persoon in detentie zijn - kan deze aanmoediging mensen helpen om drempels te overwinnen.

Soms gaat er een langere periode vooraf om participatie mogelijk te maken. Ik zag haar en ik dacht 'oh ik ga haar een keer aanspreken'. Ze zei direct 'nee'. Een andere vrouwelijke gedetineerde waar ze vrij goed mee overeenkwam stond ernaast en zei 'maar alle, je zou dat mega goed doen!'. Ze bleef nee zeggen. Ik zei dat ik haar natuurlijk niet zou verplichten maar stelde voor later eens terug te komen om het rustig uit te leggen. Dat vond ze goed. Later ben ik naar de vrouwenafdeling geweest en hebben we ons even apart gezet. Ik heb uitleg gegeven over hoe het is en haar wat op haar gemak gesteld..Ze zei 'ik ga er een keer over denken'. Wat later liet ze me weten dat ze de rol wou opnemen. - cultuur-en sportfunctionaris

Ze zeiden dat die man zich helemaal afsloot en ze vonden dat ... een moeilijk geval. En dan ben ik daar wekelijks mee gaan babbelen, en zo heb ik dat er eigenlijk stukske bij stukske uitgetrokken, en die is dan een rol beginnen spelen bij bepaalde zwakkere doelgroepen, naar oudere doelgroepen ook, en dan is de volgende vraag geweest van, 'die rol opnemen, ziet ge dat zitten?'. Ik zei: kom gewoon eens. Dan is die gekomen, die vond dat interessant en die is ook blijven plakken. - cultuur-en sportfunctionaris

Of gaat het om mensen motiveren om een engagement vol te houden.

'Ik ben Sabine (functionaris sport & cultuur) sowieso dankbaar. Soms had ik geen zin om te gaan en dan lag ik in bed gewoon, maar Sabine kwam helemaal tot aan de sectie, liet de chef de deur openmaken, "Ja, X, kom..." Ze heeft me wel drie keer uit m'n bed moeten halen. En ik ben ook m'n bed uitgegaan en gewoon de sessie mee gevolgd, en dan was zij weer happy en dan was ik weer happy. Sabine is een grote steun voor iedereen die hier zit, dat wel, zeker en vast.' - sportcoach

Omgekeerd geldt ook dat indien deze ondersteuning er niet is, dit een negatief effect kan hebben. 'We plannen dan om te koken voor de hele afdeling, en dan, net voor het weekend, krijgen we te horen dat de cultuur-en sportfunctionaris niets van info heeft doorgekregen, en de activiteit niet mee kan ondersteunen. Dan hebben wij zitten uitkijken naar iets en dan kan het helaas niet doorgaan en dat is dan teleurstellend.' - Lid A-team

Ook de begeleiders van participatieve processen spelen een belangrijke rol. Het is nodig dat de begeleider een sfeer creëert waarbij iedereen zich vrij voelt om zaken te delen. De stijl van begeleiding wordt vaak aangehaald als een succesfactor.

'Het was echt een professionele cursus. Het was ook echt een goeie gast, een chille gast waar je mee kon lachen, praten...' - sportcoach

Collega's

Een goede samenwerking met en ondersteuning van collega's (bvb. medefatikken) is van cruciaal belang.

'We komen nu regelmatig met de sportcoaches samen op zondag een uurtje bij elkaar. [...] Dan leren we nog ook een beetje van elkaar.' - sportcoach

'Ik heb ook veel momenten gehad van: oh dit kan ik niet meer aan, ik stop er mee. [...] Ik had toen een collega waar het niet zo goed mee klikte.' - cortfatik

Eigen netwerk

Steun van eigen netwerk is van grote betekenis voor veel mensen. 'Ik ben positief, ik sta op, ik weet, mijn doel is alles halen (zoals deze opleiding) en naar buiten, buiten staat mijn heel leven te wachten, maar dat is niet voor iedereen zo...velen hebben niks, en geen steun van familie/vrienden.. En da's denk ik het moeilijkste. Als gij steun hebt en iedereen staat achter u is dat anders.' - sportcoach

(MOEILIJKE) WERKOMSTANDIGHEDEN

De werkcontext binnen een gevangenis is niet altijd ideaal. Door personeelstekort worden vaak activiteiten afgelast en is het moeilijk om participatieve praktijken uit te bouwen. Dit heeft een negatieve invloed op de motivatie van mensen die een participatieve rol opnemen.

'Ik heb al ettelijke keren gezegd: verander de prioriteiten. In plaats van: er is personeelstekort, we schaffen de sport af, de bibliotheek... Als er nu net iets is dat de mensen een beetje ontspanning geeft en rust brengt, dan is dat een boek lezen of wat gaan voetballen of basketten of wat dan ook. En uitgerekend dat schaffen ze af.' - gedetineerdenteam ondersteuning activiteiten

Plotte toegang tot informatie is ook een probleem. Omwille van regelgeving of beleid hebben mensen in detentie niet altijd toegang tot informatie die nuttig is om hun rol uit te voeren. Iets opzoeken of raadplegen gaat moeilijker. Trainingsschema's opstellen of een activiteit uitwerken zonder toegang tot internet is minder evident.

'Ik vind het wel goed dat ik mensen kan begeleiden, maar soms is het echt moeilijk. Los van enkele boeken kan je weinig opzoeken' - sportfatik

TOT SLOT

De impact van actieve participatie in kaart brengen was een hele uitdaging. We moesten keuzes maken op basis van mogelijkheden, beschikbare tijd en haalbaarheid. Onze aanpak begon bij onze kernwerking: groepsactiviteiten sport en cultuur binnen detentie. Daarnaast lag de nadruk op de actieve participatie van gedetineerden zelf hierin, gebaseerd op hun ervaringen en verhalen. Dit heeft ons zeer waardevolle inzichten opgeleverd. We zijn tevreden met het resultaat: ingewikkelde processen werden door gedetineerden belicht, beschreven en geïllustreerd via storytelling (deel I), en aangevuld met een analyse van aanpak, groei en kritieke succesfactoren (deel II).

Hoewel we in eerste instantie de nadruk legden op vaardigheden tijdens de interviews, hebben we veel dieper inzicht gekregen in actieve participatie en de onderliggende betekenis ervan. Vanuit het perspectief van de geïnterviewde personen blijkt dat actieve deelname in detentie van onschatbare waarde is. Het is bemoedigend en boeiend dat de ervaringen van mensen in detentie sterk overeenkomen met wat onze collega's ter plaatse ervaren. Uit de interviews blijkt duidelijk dat participatieve processen via sport en cultuur een positieve invloed kunnen hebben op diverse vaardigheden, zoals samenwerken, communicatie, coaching, het stellen van grenzen, zelfsturing, plannen en probleemoplossend vermogen.

Participatieve projecten op het vlak van sport en cultuur bieden mensen in detentie de mogelijkheid om te groeien. Ze krijgen erkenning voor hun talenten en bouwen aan hun zelfvertrouwen. Het belang van gezien worden, autonomie verwerven en vertrouwen opbouwen komt sterk naar voren. Dit zelfvertrouwen is essentieel om nieuwe vaardigheden te leren en stappen te zetten, zowel binnen als buiten de gevangenis. Actieve participatie kan een belangrijke bijdrage leveren aan een betere re-integratie.

Deze mensgerichte benadering creëert een nieuw toekomstperspectief. Mensen voelen opnieuw de drang om de touwtjes in handen te nemen. Tijdens de kwalitatieve interviews werd duidelijk dat mensen in detentie streven naar iets fundamenteels: het gevoel van terug mens zijn. Participatie helpt hen om terug erkend te worden als individu.

We erkennen de vele uitdagingen en obstakels. Uit de interviews kwamen elementen naar voren die cruciaal zijn voor het succes van participatieve projecten, zoals de ondersteuning binnen de gevangensmuren. Daarnaast zijn er structurele problemen binnen de gevangenissen, zoals overbevolking en personeelstekort, die het creëren van een participatief klimaat bemoeilijken.

Desalniettemin lijkt participatie waardevol in al haar vormen. Zelfs kleine betrokkenheid kan voor sommigen al een positieve impact hebben, terwijl anderen met grotere verantwoordelijkheden een diepgaande persoonlijke groei ervaren door deelname.

Deze impactmeting moedigt ons aan om onze inspanningen voort te zetten. We zien dat we daadwerkelijk een verschil kunnen maken en hopen dit samen met mensen in detentie en partners binnen en buiten de gevangensmuren te blijven doen. De mogelijkheid om aan zichzelf te werken vormt immers de kern van een waardevolle tijd in detentie.

www.derodeantraciet.be

Auteurs: Auteurs: Bjorn Callens, Lotte Van Eyck, Liesbet Vanmalcot, Annelies Poppe, Marianne Schapmans. **Met dank aan alle geïnterviewde mensen in detentie en alle collega's die hebben meegewerkt.**

Beeldverhaal: Liselotte Courtens, Lotte Van Eyck
Concept en vorm: info@llo.be | www.llo.be

© 2024 - De Rode Antraciet vzw,
Geldenaaksebaan 277, 3001 Heverlee

© Niets van deze uitgave mag zonder toestemming gekopieerd of gebruikt worden op andere websites, in drukwerk of andere media.

V.U. Els Tijskens,
Geldenaaksebaan 277, 3001 Heverlee

Illustraties: **Mamboleo**

www.derodeantraciet.be